

АРХІВНА СПРАВА — галузь суспільної, державної та наукової діяльності, яка охоплює політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти збирання, зберігання і використання архівних документів, створення та функціонування архівних установ. А. с. має власну систему знань — [архівознавство](#). Осн. процесом в А. с. є збереження (забезпечення фіз. довговічності) архів. документів шляхом створення належ. умов їх зберігання, проведення реставрац.-профілакт. і консервац. робіт, виготовлення страх. фонду на випадок нищення оригіналів унаслідок природ., соц. або техноген. катастроф. Усі чл. суспільства можуть користуватися документами та використовувати ретроспект. інформацію, що міститься в них, для правового, соц. захисту людини, задоволення ін. соц. потреб, прийняття управлін. рішень, проведення наук. дослідж. тощо. Збирання архів. документів має на меті системат., цілеспрям. і планомірне приймання на зберігання до архів. установ документів, що мають істор.-культурну, наук. цінність і створ. у результаті діяльності держ. органів, установ, інституцій, підприємств усіх форм власності, окремих громадян та їхніх об'єдн., і які зафікс. на всіх можливих носіях (папері, фотоплівці, дисках тощо). Розвитком А. с. опікуються спеціально уповноважені архівні установи, що мають забезпечувати збирання архів. документів, їх зберігання та використання, а також здійснювати н.-д. й інформ.-довідк. функції. Діяльність кожної з них регулюється законами, підзакон. норматив. актами, відповід. правилами та інструкціями. Вони становлять мережу архів. установ, структурну основу архів. галузі, до якої входять держ. архіви (центр., обл. та міські), галузеві держ. архіви, архівні підрозділи мін-в, відомств, інституцій, самовряд. організацій і громад. об'єднань, які здійснюють постійне або тимчасове зберігання документів (див. [Архіви України](#)). Історія А. с. сягає часів виникнення суспільства, писемності й створення перших документів, що мали політико-правове значення та зберігалися в інтересах усього суспільства, певної його частини або окремої особи. На теренах України вперше почали опікуватися А. с. на держ. рівні в Київ. державі та Галицько-Волин. князівстві (9–14 ст.), але більша частина істор. документів того часу була знищена внаслідок соц. та природ. катастроф, війн та ворожих навал. Із прийняттям християнства започатковано церк. і монастир. архіви. Велике князівство Литовське успадкувало давньоукр. систему А. с., і перші значні архіви збереглися завдяки їх тотальному копіюванню (Литов. метрика). Існування держ. архіву зафіксовано за козац.-гетьман. доби (17 — поч. 18 ст.), згодом утворилася Генеральна

малоросійська архіва. Велике значення мали приватні, родинні зібрання козац. старшини, магнат. архіви. Проте нац. А. с. за тих часів не сформувалася; визначал. вплив мали архівні системи держав, до яких входили укр. землі (Польща, Австро-Угорщина, Росія). Перше держ. архівосховище засн. 1784 у Львові, 1852 створ. Центр. архів стародавніх актів у Києві, 1880 — Істор. архів при Харків. університеті. У 19 ст. почалося наук. осмислення А. с. як самост. галузі діяльності суспільства. Велике значення для розвитку А. с. мала організація в кін. 19 ст. губ. учених архів. комісій. За доби нац.-визв. змагань 1917–21 постало питання про створення системи архів. установ та проголошення держ. власності на архівні документи. Його реалізація припадає на 20–30-і рр., коли в УСРР створ. централіз. архівну систему, єдиний Держ. архів. фонд. Тими ж роками датується створення центр. архівів у тих укр. землях, що входили до складу Польщі, Чехословаччини, Румунії. Проте вся діяльність архів. установ УСРР жорстко регламентувалася командно-адм. системою, перебувала під пильним ідеол. наглядом КП(б)У. Подальша політизація А. с. призвела до її безпосеред. підпорядкування НКВС (1938). Лише після 1960, з виходом із системи МВС, А. с. сформувалася як окрема, самост. галузь. Із здобуттям Україною держ. незалежності, ліквідацією паралел. системи парт. архівів, прийняттям Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993) А. с. в Україні отримала сучасну демократ. правову базу і набула заг.-держ. значення. Свідченням цього є і встановлення 1998 профес. щоріч. свята — Дня працівника архів. установ.

Рекомендована література

1. Барвінський В. Короткий нарис історії архівної справи на Україні та діяльність Укрцентрархіву за 1924 рік. Х., 1925;
2. Романовський В. Нариси з архівознавства: історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах. Х., 1927;
3. Барвінський В. До 50-річчя заснування Харківського центрального історичного архіву. 1880–1930. Х., 1931;
4. T. R. Schellenberg. Modern Archives: Principles and techniques. Melbourn, 1956;
5. Мітюков О. Г. Радянське архівне будівництво на Україні (1917–1973). К., 1975;
6. Теория и практика архивного дела в СССР. Москва, 1980;
7. E. Lodoni. Archivistica: Principi e problemi. Milano, 1990;
8. Українське архівознавство. Історія, сучасний стан і

- перспективи. Ч. 1, 2. К., 1997;
9. Архівістика: Термінол. словник. К., 1998;
10. Архівознавство. К., 1998;

11. Лозицький В. Історія міжнародного архівного співробітництва (1898– 1998 рр.). К., 1999.

Г. В. Папакін

Бібліографічний опис:

Архівна справа / Г. В. Папакін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44823>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).